

Nieuwe gegevens over de Nederlandse choleviden-fauna (Coleoptera: Cholevidae)

MENNO SCHILTHUIZEN

SCHILTHUIZEN, M., 1989. NEW DATA ON THE DUTCH CHOLEVID FAUNA (COLEOPTERA: CHOLEVIDAE). - *ENT. BER., AMST.* 49 (5): 61-64.

Abstract: *Ptomaphagus sericatus* Chaudoir is recorded for the first time from The Netherlands. It was found at three localities in the western part of the country, several times together with *P. medius* (Rey), from which it can hardly be distinguished externally. The hypothesis that both taxa are subspecies (put forward by Jeannel, 1936), is falsified. Some diagnostic features for *P. sericatus* and *P. medius* are given. Since no specimens of *P. sericatus* captured before 1983 were found in collections, the species is thought to have reached The Netherlands only recently.

Choleva nivalis Kraatz and *C. sturmi* Brisout have to be deleted from the Dutch list, due to misidentifications.

Females of *Choleva jeanneli* Britten appear to have a pronotum of normal shape, in contrast to the males, and are therefore externally indistinguishable from *C. fagniezi* Jeannel. The genital segments of the females of both these species are pictured.

Hogewoerd 89, 2311 HH Leiden

Inleiding

Onderzoek aan Nederlands choleviden-materiaal bracht een aantal interessante zaken aan het licht. Zo bleken door onjuiste determinaties twee soorten ten onrechte uit ons land gemeld en moest van andere soorten het beeld van hun Nederlandse verspreiding worden gewijzigd. Bovendien werd in recent verzameld materiaal een nieuwe soort voor onze fauna gevonden. In dit artikel zal ik genoemde bevindingen toelichten.

De volgende afkortingen worden gebruikt: RMNH: Rijksmuseum van Natuurlijke Historie, Leiden; ZMA: Zoölogisch Museum, Amsterdam, afdeling Entomologie.

Ptomaphagus varicornis Rosenhauer, 1847

In de collectie van het RMNH vond ik een ♀, geëtiketteerd met: "Elsloo L., Bunderbos, 11.iv.1971, H. J. v.d. Krift". Deze soort werd voor de eerste en (bij mijn weten) enige maal uit ons land gemeld door Everts (1912), op basis van een exemplaar uit een mollenest bij Sittard, verzameld door Fr. Heselhaus. Dit exemplaar, een ♀ (en geen ♂, zoals Everts zegt), bevindt zich eveneens in het RMNH, en blijkt bij nader onderzoek geen *P. varicornis*,

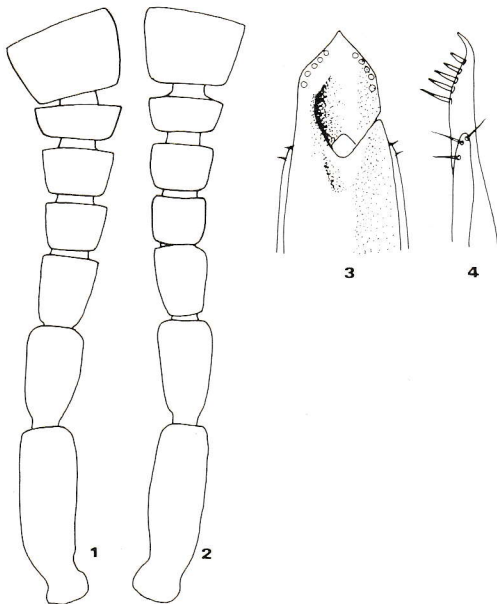
maar een onuitgekleurde *P. medius* (Rey, 1889), zodat het genoemde dier uit het Bunderbos vooralsnog de enige Nederlandse vangst vertegenwoordigt.

Ptomaphagus sericatus Chaudoir, 1845 en *P. medius* (Rey, 1889)

Hoewel Jeannel (1936) *P. medius* als subspecies van *P. sericatus* s.l. beschouwde, volgden de meeste latere auteurs (o.a. Szymczakowski, 1971) de mening van Sokolowski (1956), die tot de conclusie was gekomen dat het om twee gescheiden soorten gaat. *P. sericatus* zou een soort van het Midden- en Oosteuropese gebergte zijn, terwijl *P. medius* een Midden- en Westeuropese laaglandsoort was (Horion, 1949, gebaseerd op gegevens, hem verstrekt door Sokolowski). Zwick (1983) brengt de kwestie echter weer ter sprake en trekt de soortstatus van beide taxa sterk in twijfel. Hij is van mening, dat determinatie aan de hand van de aedeagus vrijwel onmogelijk is.

Onderzoek aan alle mannetjes van *P. medius* in mijn collectie, verzameld in de periode 1983-1987, bracht tot mijn verrassing aan het licht, dat *P. sericatus* wel degelijk een

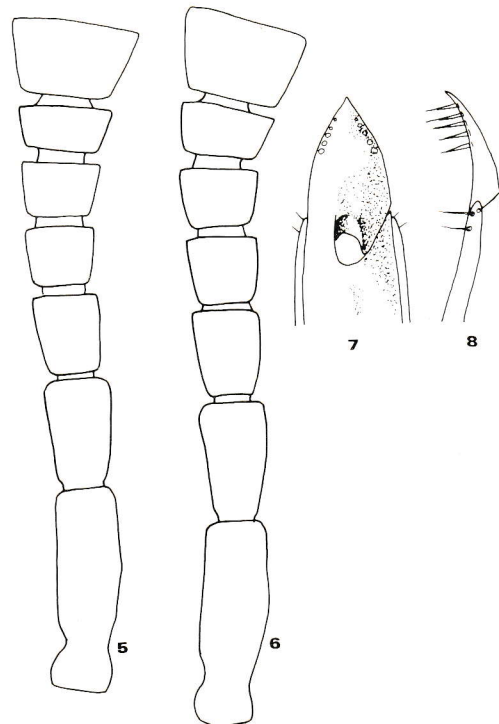
1526

Figs. 1-4. *Ptomaphagus sericatus*. 1, antenne ♀, Middelburg; 2, antenne ♂, Schiedam; 3, apicale deel aedeagus, dorsaal aanzicht, Schiedam; 4, idem, lateraal aanzicht.

goed herkenbare soort is en dat hij bovendien op dit moment in het westen van Nederland samen met *P. medius* algemeen voorkomt. Dit is merkwaardig, omdat het tot dusver bekende areaal van *P. sericatus* nergens ook maar in de buurt komt van onze grenzen. Genitaalonderzoek aan alle 118 Nederlandse mannetjes van *P. medius* in het RMNH (met als meest recente exemplaren vangsten uit 1978) leverde echter geen enkele *P. sericatus* op. Wel vond ik een exemplaar uit België (Han-sur-Lesse). Uiteindelijk moet ik concluderen, dat de soort een recente immigrant in onze streken is. Het is onduidelijk of onze populaties uit Zuid-Frankrijk of uit Oost-Duitsland komen, de dichtstbijzijnde gebieden waar het dier (volgens Horion, 1949) voorkomt. Het is wel duidelijk dat *P. sericatus* niet langer een gebergtedier genoemd kan worden.

Een lijst van alle Westeuropese mannetjes die ik tot dusver onder ogen kreeg volgt hieronder: Schiedam-Noord: Beatrixpark, 19.iv.1983, 29.vii & 2.viii.1987, leg. M. Schilthuisen, 8 ♂♂ in vangpotten met kaas (samen met *P. medius*); Leiden, 11-12.viii.1987, leg. M. Schilthuisen, 1 ♂ in een vangpot met kaas

Figs. 5-8. *Ptomaphagus medius*. 5, antenne ♀, Nieuw & St. Joostland; 6, antenne ♂, Oostvoorne; 7, apicale deel aedeagus, dorsaal aanzicht, Oostvoorne; 8, idem, lateraal aanzicht.

(samen met *P. medius*); Middelburg, 29.vii.1987, leg. M. Schilthuisen, 2 ♂♂ in vangpotten met kaas; Frankrijk: Isère: Gresse-en-Vercors, 1300-1800 m, 18-21.vii.1987, leg. M. Schilthuisen, 3 ♂♂ in vangpotten met kaas; Frankrijk: Dordogne: Cénac-St. Julien, 23.vi-15.vii.1974, leg. P. Kanaar, 1 ♂ in vangpot met hart (tot hier alles in coll. Schilthuisen); België: Namen: Han-sur-Lesse, 3.vi.1974, leg. H. J. v.d. Krift, 1 ♂ (RMNH).

Tot slot nog enkele opmerkingen over de determinatie. De mannetjes zijn altijd goed te herkennen aan de aedeagus (fig. 3, 4, 7 en 8). De wijfjes zijn zo goed als onbepaald, hoewel er een klein, maar herkenbaar verschil in antennevorm bestaat (fig. 1, 2, 5 en 6). Een beknopte determinatieleutel voor beide soorten is:

- Vrij klein: maximaal 2,7 mm met ingetrokken kop. Zesde lid van antenne bij ♂ 2,2 × en bij ♀ 2,6 × zo breed als lang. Aedeagus:

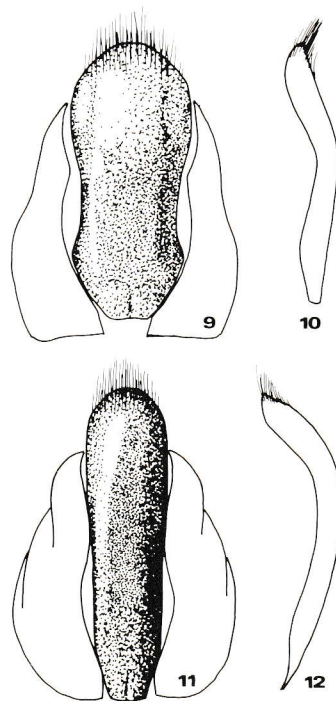
- zie fig. 3 en 4 *P. sericatus*
 - Vrij groot: maximaal 3,2 mm met ingetrok-
 ken kop. Zesde lid van antenne bij ♂ 1,8 ×
 en bij ♀ 2,1 × zo breed als lang. Aedeagus:
 zie fig. 7 en 8 *P. medius*

Choleva nivalis Kraatz, 1856

Deze soort werd door Reclaire & Van der Wiel (1934) uit ons land gemeld, op basis van een wijfje, dat werd gevangen bij Denekamp (zij gebruikten echter de naam *C. breiti* Jeannel, 1923, die later door Sokolowski (1939, geciteerd door Horion, 1949) met *C. nivalis* werd gesynonimiseerd). Dit exemplaar, in het ZMA, bevat een determinatie etiket van Jeannel, dat de determinatie van Van der Wiel bevestigt. Toch hebben beiden zich vergist, want aan de hand van het door Van der Wiel uitgeprepareerde genitaalergiet is direct te zien, dat het gaat om *C. glauca* Britten, 1918. Ook het andere Nederlandse exemplaar dat Van der Wiel als *C. nivalis* determineerde, namelijk dat van Winterswijk (ook in het ZMA), blijkt onjuist: het is een wijfje van *C. cisteloides* (Frölich, 1799). De soort moet dus van de Nederlandse lijst geschrapt worden. Hij is ook nauwelijks in ons land te verwachten, omdat het een typisch montane soort is (Horion, 1949).

Choleva sturmi Brisout, 1863

Ook deze soort is niet inlands: alle exemplaren die Van der Wiel (1931) vermeldt, bleken wijfjes van *C. jeanneli* Britten, 1922. Wijfjes van laatstgenoemde soort hebben namelijk niet de kenmerkende halsschildvorm waaraan de mannetjes te herkennen zijn (namelijk met de grootste breedte vóór i.p.v. in het midden). Jeannel (1923) maakt geen melding van dit feit, zodat de determinatie van wijfjes van *C. jeanneli* volgens zijn sleutel inderdaad uitkomt op *C. sturmi*. Dit is echter een Zuid- en Oosteuropese soort, die lijkt te vicariëren met de verwante *C. fagniezi* Jeannel, 1922, die wél in Nederland voorkomt. *C. sturmi* is derhalve niet in ons land te verwachten. Omdat de beide inlandse soorten *C. jeanneli* en *C. fagniezi* in

Figs. 9-10. *Choleva jeanneli* ♀, Utrecht, genitaalsegment. 9, tergiet en pleurieten, dorsaal aanzicht; 10, tergiet, lateraal aanzicht.

Figs. 11-12. *Choleva fagniezi* ♀, Apeldoorn, genitaalsegment. 11, tergiet en pleurieten, dorsaal aanzicht; 12, tergiet, lateraal aanzicht.

het vrouwelijk geslacht dus uitwendig vrijwel niet te onderscheiden zijn, heb ik in fig. 9, 10, 11 en 12 de genitaalergieten van deze soorten afgebeeld.

Choleva bicolor Jeannel, 1923

Deze zeldzame soort is tussen 1908 en 1930 enkele malen in Zuid-Limburg gevonden. Sindsdien bij mijn weten niet meer. Het exemplaar dat Van der Wiel (1931) van Nijmegen meldt, en dat zich bevindt in het RMNH, blijkt een ♀ van *C. oblonga* Latreille, 1807, waarvan het halsschild nogal donker gekleurd is. Het lijkt dus, dat het Nederlandse areaal van de soort zich beperkt tot Zuid-Limburg.

Dankwoord

Graag spreek ik hier mijn dank uit aan diegenen, die mij van dienst waren bij het onderzoek aan genoemd mate-

riaal, namelijk de heren J. Krikken (RMNH), B. J. H. Brugge (ZMA) en P. Kanaar (Leiderdorp).

Literatuur

- EVERTS, E., 1912. Achtste lijst van soorten en variëteiten nieuw voor de Nederlandse fauna, sedert de uitgave der „Coleoptera Neerlandica” bekend geworden. – *Tijdschr. Ent.* 55: 271-306.
- HORION, A., 1949. Familie Catopidae. – *Faunistik mitteleur. Käfer* 2: 93-119.
- JEANNEL, R., 1923. Révision des „Choleva” Latreille pour servir à l'histoire du peuplement de l'Europe. – *Abeille* 32: 1-160.
- JEANNEL, R., 1936. Monographie des Catopidae. – *Mém. Mus. natn. Hist. nat.* [2] 1: 1-433.
- RECLAIRE, A. & P. VAN DER WIEL, 1934. Bijdrage tot de kennis der Nederlandsche kevers, I (13e vervolg op het ahangsel in „Coleoptera Neerlandica III”). – *Ent. Ber., Amst.* 9: 11-19.
- SOKOLOWSKI, K., 1956. Die mitteleuropäischen Ptomaphagus-Arten (Col.) (Catopiden-Studien V). – *Ent. Bl. Biol. Syst. Käfer* 52: 176-181.
- SZYMCZAKOWSKI, W., 1971. Familie Catopidae. – *Käfer Mitteleuropas* 3: 204-237.
- WIEL, P. VAN DER, 1931. Overzicht der in Nederland en aangrenzend gebied voorkomende soorten van het genus Choleva Latreille. – *Tijdschr. Ent.* 74: 187-229.
- ZWICK, P., 1983. Faunistik der Hessischen Koleopteren: Familie Cholevidae (= Catopidae). – *Mitt. int. Ent. Ver., Frankfurt/M.* 8: 61-94.

Geaccepteerd: 11.ii.1989